

20.12.2019r.

Rodzice o szkole Raport z badań

Raport „Rodzice o szkole” został przygotowany przez Fundację „Rodzice Szkole” w ramach projektu „Rodzice dla szkoły – Rodzice dla społeczeństwa” współfinansowanego ze środków Funduszu Inicjatyw Obywatelskich Narodowego Instytutu Wolności

Autorzy raportu:
dr Jakub Jerzy Czarkowski
mgr Mariusz Malinowski

Wprowadzenie

Po wielu latach dyskusji powszechnie uznaje się, że rodzice mają prawo, a nawet obowiązek, zabierać głos w sprawach szkół swoich dzieci. Słusznie zauważono, że w kwestii wychowania dziecka i trosce o jego dobro, ludziom towarzyszy pewna uwarunkowana naturalnie kompetencja. Ponadto doświadczenie wskazuje, że rodzice, mimo iż często nie posiadają wiedzy i profesjonalnych umiejętności potrzebnych do decyzji strategicznych czy systemowych, w przypadku jednostkowym swojego własnego dziecka, potrafią kierować się jego dobrem, nawet gdy ich indywidualne odczucia pozostają ambiwalentne.

Edukacja dzieci i młodzieży była, jest i pozostanie kluczowym etapem życia każdego człowieka. Sposób, w jaki jest prowadzona, w dużej części determinuje całe dorosłe życie. Nic więc dziwnego, iż jest ona objęta troską rodziców pragnących dla swych dzieci dobrej przyszłości i szczęścia. Musimy jednak pamiętać, że w dużej mierze przyszłość ta jest nieznana, a szczęście bywa różnie rozumiane przez różne osoby. Warto również zauważyć, że zarówno historia, jak i inspirowana nią literatura pełna jest przykładów ludzi, którzy sensem i sednem swojego życia uczynili edukację przyszłych pokoleń.

Wszystkie te aspekty ogniskują się w osobach rodziców. Przeprowadzone na zlecenie Fundacji „Rodzice Szkoły” badania pozwalają na drodze zróżnicowanych form sondażowych ocenić i opisać, w jaki sposób rodzice dzieci współcześnie uczących się w szkołach podstawowych i średnich postrzegają polski system oświaty i swoją rolę w szkolnym procesie edukacji.

Głównym celem prowadzonych prac było opisanie na bazie przedstawionych perspektyw systemu oświaty istniejącej rzeczywistości szkolnej, zarówno obecnej, jak i postulowanej w perspektywie spostrzeżeń i opinii rodziców. Jak zauważa W. Starzyński *„Czynnikiem o przełomowym znaczeniu, zwiększającym społeczne wsparcie, niezbędne do utrzymania i rozwijania oświaty na zadowalającym poziomie, jest uczestnictwo rodziców w działalności szkół. (...) Obecność rodziców w życiu szkoły wyraźnie pomaga w przekazywaniu informacji oraz identyfikowaniu i rozwiązywaniu problemów edukacyjnych pomiędzy wszystkimi uczestnikami życia szkolnego”*.

Poznanie opinii i ocen rodziców wydaje się ważnym czynnikiem wpływającym zarówno na powodzenie samej reformy, jak i jej skutków społecznych.

Założenia badań

Kluczowe pytania, na które poszukiwano odpowiedzi brzmią następująco:

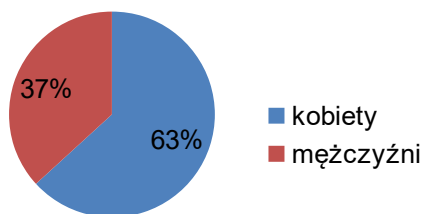
- Jaka jest świadomość rodziców uczniów w zakresie ich praw i obowiązków w szkole?
- Jaka jest świadomość rodziców w zakresie praw i obowiązków rady rodziców?
- Jak rodzice oceniają obecny system oświaty – reformę oświaty?
- Jakie zmiany w obecnym systemie oświaty powinny być wprowadzone – opinia rodziców?

W konsekwencji przyjętych założeń wybrane metody miały charakter nie tylko ilościowy, ale również jakościowy. W perspektywie koncentrowano się na wieloaspektowej analizie obecności rodziców w szkole, ze szczególnym uwzględnieniem ich opinii, zarówno związanych z oceną stanu obecnego, jak i wizją zmian w tym zakresie.

W ramach projektu zastosowano dwie podstawowe metody badań:

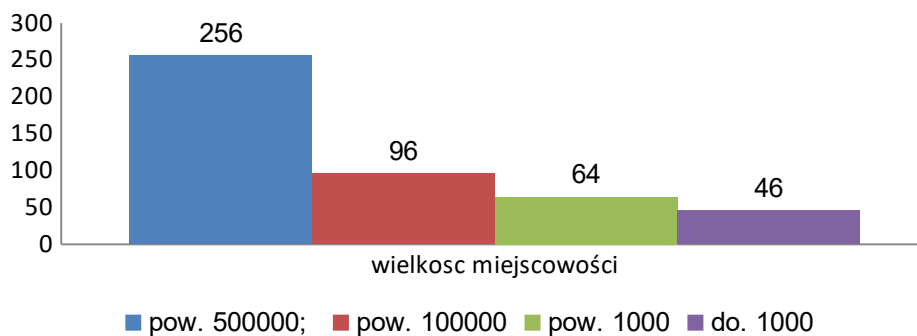
- wywiady zogniskowane (badanie fokusowe),
- ankiety – realizowane w formie badań bezpośrednich oraz badań sieciowych.

Łącznie badaniu ankietą poddano 462 osoby. W grupie było 292 kobiet oraz 170 mężczyzn. Proporcje ilustruje diagram.

Rysunek 1 Proporcja kobiet i mężczyzn w badanej grupie (N=462)

Badani pochodzili z różnych i zróżnicowanych miejscowości. Miejsca zamieszkania ilustruje rysunek. Zdecydowana większość respondentów pochodziła z dużych miast.

Rysunek 2 Respondenci ze względu na miejsce zamieszkania (N=462)

W celu uzupełnienia badań, w szczególności w związku z ich hermeneutycznym charakterem, jako metody dodatkowe zastosowano techniki charakterystyczne dla badań monograficznych, stosowane w obszarze analizy różnych dokumentów i wytworów. W odniesieniu do prowadzonych badań były to:

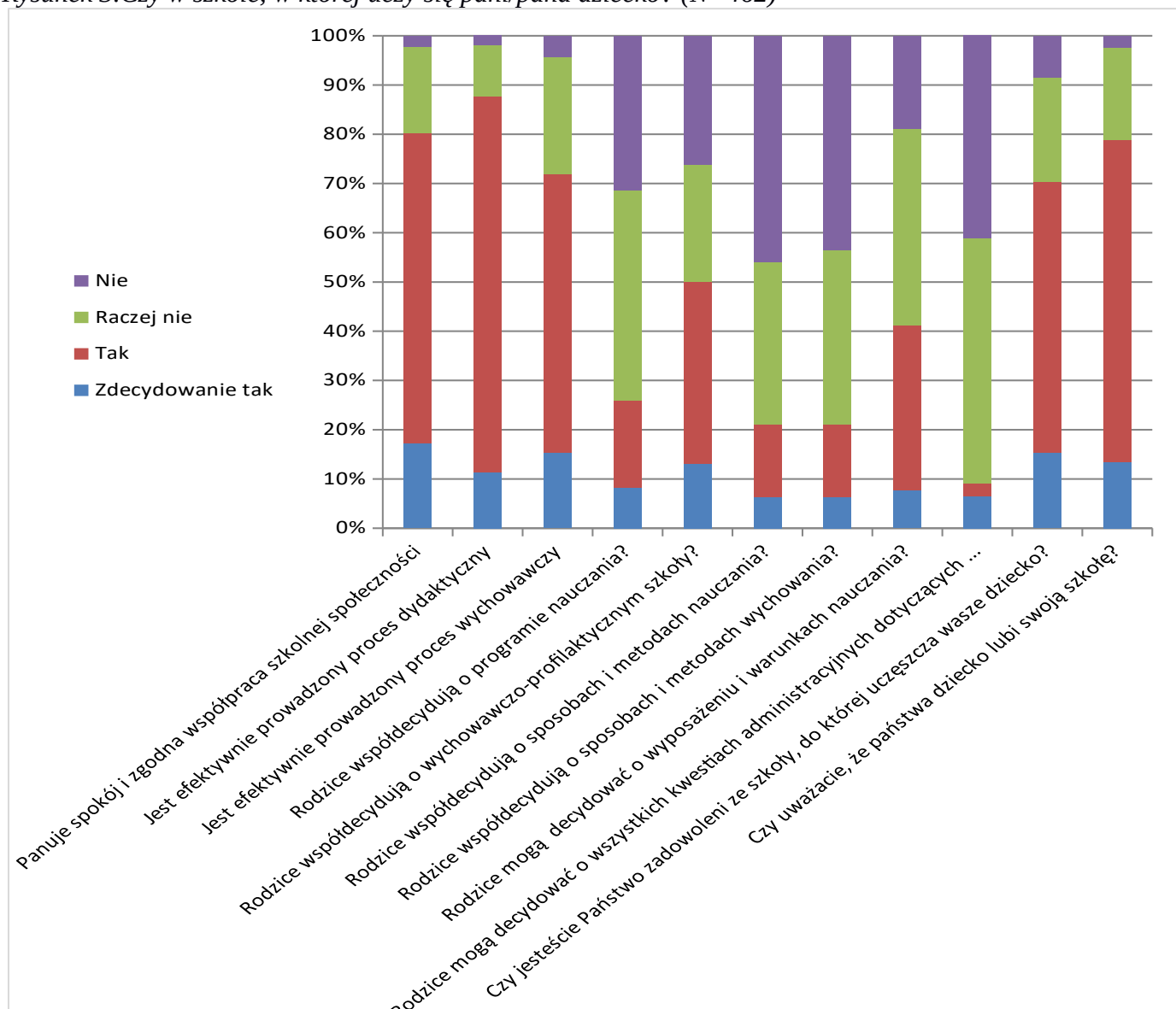
- analiza wybranych aktów prawnych,
- analiza wybranych publikacji w badanym zakresie,
- rozmowy i wywiady indywidualne z ekspertami.

Szkoła w oczach rodziców

Rodzice oceniają system oświaty głównie przez wizerunek szkoły własnych dzieci.

Obraz szkoły w opinii rodziców jest zazwyczaj pozytywny, a często nawet bardzo dobry. Zdecydowana większość uważa, że w szkołach, w których uczą się ich dzieci: panuje spokój i zgodna współpraca szkolnej społeczności (80%); jest efektywnie prowadzony proces dydaktyczny (87%); jest efektywnie prowadzony proces wychowawczy (71%).

Rysunek 3. Czy w szkole, w której uczy się pani/pana dziecko? (N=462)

Na pozytywny obraz polskiej oświaty ma na pewno wpływ fakt, że większość badanych (ponad 70%) jest zadowolona ze szkoły, do której uczęszcza ich dziecko (dzieci). W świetle wypowiedzi fokusowych jak i badań ankietowych, pozytywna ocena działań dydaktyczno-wychowawczych szkoły wynika również z przekonania, że ich dziecko lubi swoją szkołę (taką opinię odnotowano w grupie 78% respondentów).

Niestety znaczna część rodziców nie ma poczucia wpływu na to, jak szkoła jest prowadzona i kierowana. Zdecydowana większość uważa, że nie ma wpływu na program nauczania (74%), a 50% uważa, że nie ma wpływu na program wychowawczo-profilaktyczny szkoły ich dziecka.

O ile może nie dziwić, że 79% rodziców uważa, że nie współdecydują o sposobach i metodach nauczania, o tyle niepokojące jest to, że podobny odsetek uważa tak również w odniesieniu do sposobów i metod wychowania. Ponadto 58% rodziców uważa, że nie może decydować o wyposażeniu i warunkach nauczania, a 90% uważa, że nie może decydować o kwestiach administracyjnych dotyczących szkoły. Proporcje w wynikach ilustruje powyższy rysunek.

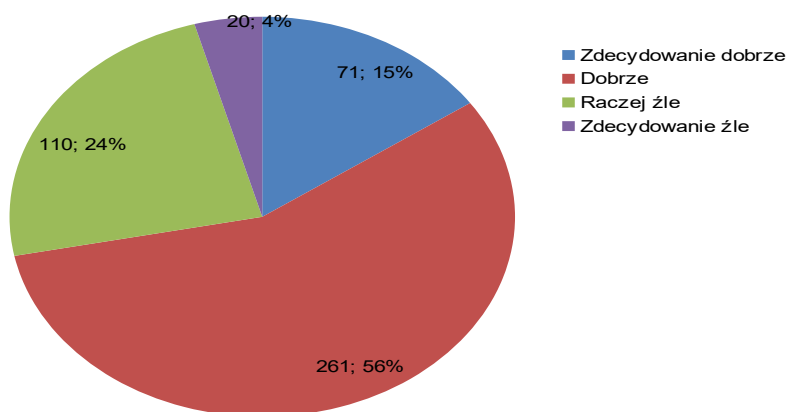
W tych warunkach rodzice raczej nie mają podstaw czuć się pełnoprawnym członkiem szkolnej społeczności. Należy jednak podkreślić, że niezależnie od tego faktu, **aż 70% spośród badanych rodziców pozytywnie ocenia szkołę, a 78% uważa, że ich dzieci lubią swoją szkołę.**

Ocena reformy w opinii rodziców

W pytaniu drugim poruszono kwestie związane z reformą systemu oświaty, mając świadomość, że jej wprowadzenie jest złożonym zjawiskiem, na które składa się wiele czynników. Dlatego poza ogólnym obrazem ważne miejsce zajmują elementy dotyczące obecnej rzeczywistości edukacyjnej, w której funkcjonują rodzice i ich dzieci. Uwzględniając powyższe zapytano, jak rodzice oceniają:

- Reformę i jej wprowadzenie przez MEN?
- Działania i przygotowania na poziomie powiatu/gminy?
- Działania i przygotowania w szkole?
- Nowy podział na szkołę podstawową i szkoły ponadpodstawowe?
- Zmiany w programach szkolnych?
- Zmiany w siatkach godzin?
- Zmiany w sieci szkół?

Należy podkreślić, że całościowy obraz reformy jest postrzegany pozytywnie, co ilustruje rysunek:

Rysunek 4 Ogólna ocena reformy przez rodziców (N=462)

Wśród badanych rodziców ponad 71% ocenia reformę i jej wprowadzenie przez MEN dobrze lub zdecydowanie dobrze. Oczywiście na ten ogólnie dobry wynik składają się zróżnicowane oceny poszczególnych aspektów zmian przyniesionych przez reformę.

Całość ocen przedstawia rysunek:

Rysunek 5 Ocena różnych aspektów reformy (N=462)

Wśród elementów związanych z pozytywną oceną reformy oświaty przez rodziców wymienić należy nowy podział struktury szkolnictwa na szkoły podstawowe i ponadpodstawowe (likwidację gimnazjów) oraz działania samych szkół związane z wdrożeniem reformy. Natomiast najslabiej ocenianymi elementami są działania samorządów (organów prowadzących), w tym również działania związane z tworzeniem nowej sieci szkół. Słabo oceniane są także nowe programy nauczania, co wiąże się z oceną podstawy programowej.

Rodzice w szkole autoportret postulatywny

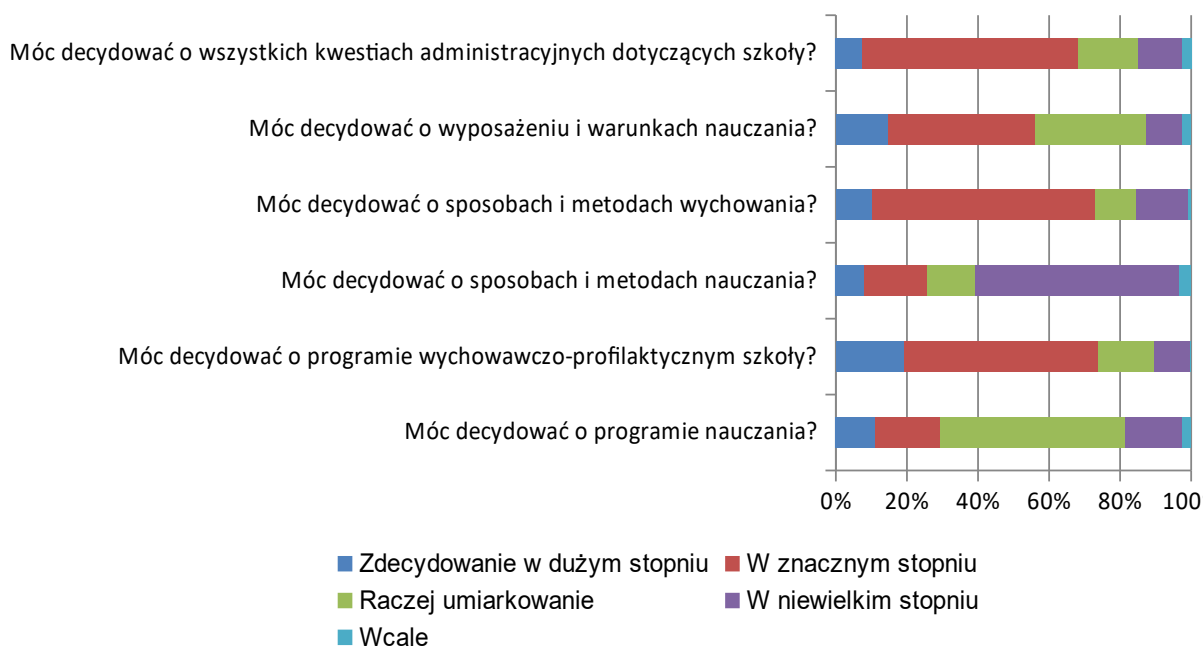
Ważną kwestią podejmowaną w badaniu była wizja rodziców dotycząca ich roli w szkole. Rodziców pytano w jakim stopniu ich zdaniem powinni:

- Móc decydować o programie nauczania?
- Móc decydować o programie wychowawczo-profilaktycznym szkoły?
- Móc decydować o sposobach i metodach nauczania?
- Móc decydować o sposobach i metodach wychowania?
- Móc decydować o wyposażeniu i warunkach nauczania?
- Móc decydować o wszystkich kwestiach administracyjnych dotyczących szkoły?

Ponieważ w świetle badań fokusowych ujawniła się grupa osób, która nie miała zdania w różnych kwestiach z tym aspektem związanych, zastosowano w odpowiedziach pięciostopniową skalę Likerta, co pozwoliło uniknąć przekłamania wyników w momencie, gdy dany respondent rzeczywiście nie miał opinii w danej kwestii.

Większość rodziców wyraża potrzebę uczestniczenia i posiadania realnego wpływu na proces wychowania ich dzieci. Dotyczy to zarówno programu wychowawczego (treści), jak i metod wychowania. Ponad 73 procent postuluje, że rodzice powinni mieć znaczący lub zdecydowany wpływ na proces wychowawczy szkoły, a jedynie 1 do 3% całkowicie rezygnuje z takiego wpływu. Prawie 70% chce decydować o wszystkich kwestiach administracyjnych dotyczących szkoły.

Całość wyników prezentuje rysunek:

Rysunek 6 Rola rodziców w szkole w opinii rodziców (N=462)

Warto zauważyć również, że w badanej grupie rodziców jedynie niewielka część chce decydować o programie, sposobach i metodach nauczania. Przy czym w odniesieniu do sposobów lub metod jest to grupa nieco mniejsza.

Postulowane zmiany systemowe – opinia rodziców

Zapytano o różne kwestie związane z systemem oświaty, które można podjąć wprowadzając reformę.

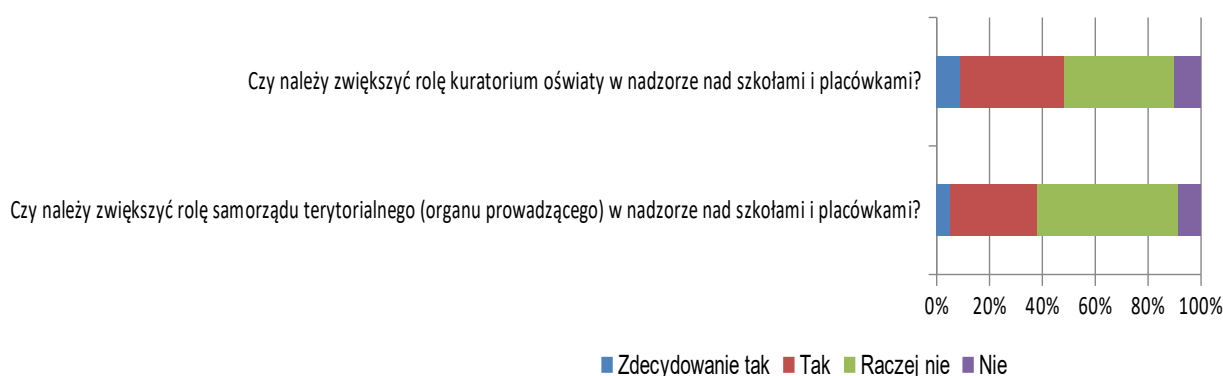
Ważnym w świetle podnoszonych w trakcie fokusów tematów były kwestie uproszczenia przepisów i procedur, sprawy podstawy programowej oraz zachowania programów egzaminów i obowiązkowej siatki godzin.

Odpowiadając na pytanie w sprawie innowacji i działań eksperymentalnych w oświacie, respondenci opowiedzieli się za ich rozwijaniem. Ponad 70% uznało, że należy takie działania wspierać, w tym 15% zdecydowanie – co ilustruje rysunek.

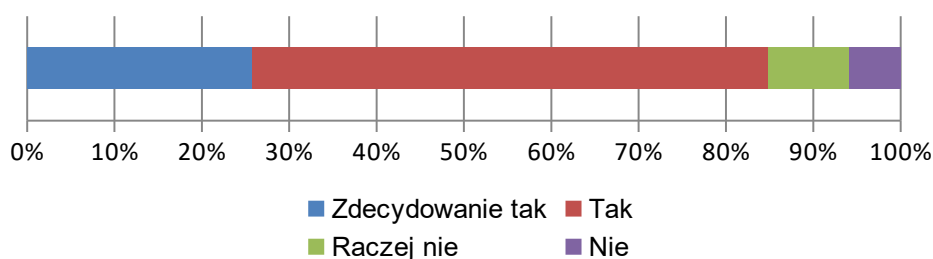
Rysunek 7 Czy należy zachęcać i wspierać działania eksperymentalne i innowacyjne w oświacie?

Na pytanie dotyczące zwiększenia nadzoru nad szkołami, w tym organów prowadzących i kuratoriów oświaty, otrzymano odpowiedzi ambiwalentne i niejednoznaczne.

Rysunek 8 Zwiększenie nadzoru nad szkołami

Większość respondentów była przeciw zwiększaniu kompetencji organów prowadzących (samorządów). W odniesieniu do kuratorów oświaty połowa respondentów była za, a połowa przeciw zwiększaniu ich kompetencji. Problem samosteroowności szkół oraz ich samodzielności przez zwiększenie uprawnień dyrektora, rady rodziców, rady pedagogicznej i rady szkoły został przez respondentów zdecydowanie poparty (kolejność wymieniania organów nie jest przypadkowa).

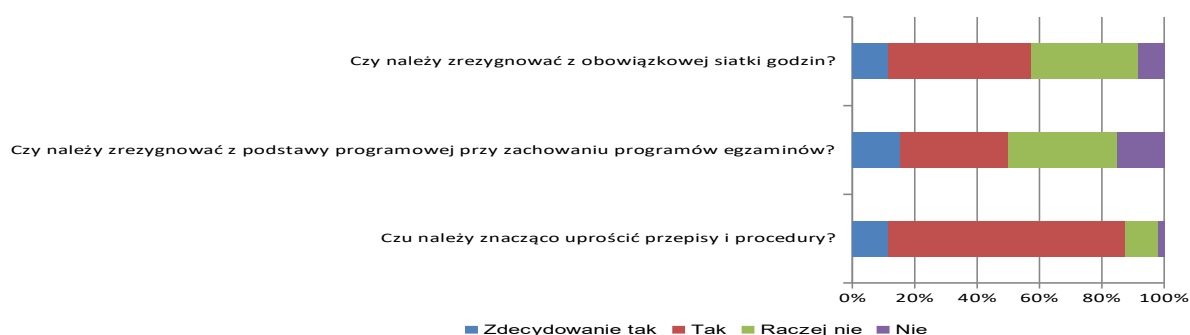

Rysunek 9 Czy szkoła powinna mieć większą samodzielność i samorządność przez zwiększenie uprawnień dyrektora, rady rodziców, rady pedagogicznej i rady szkoły?

Ponad 80% respondentów, odpowiadając na pytanie „Czy szkoła powinna mieć większą samodzielność i samorządność przez zwiększenie uprawnień dyrektora, rady rodziców, rady pedagogicznej i rady szkoły?”, stwierdziła, że „zdecydowanie tak” lub „tak”.

Problemem podniesionym w trakcie wszystkich fokusów, chociaż z różnym natężeniem, była sprawa przepisów i procedur, dotyczących podstawy programowej, systemu egzaminów oraz obowiązkowej siatki godzin. Na pytania w tych kwestiach odpowiedzi kształtowały się następująco.

W badaniu ankietowym respondenci wypowiedzieli się jednoznacznie za uproszczeniem przepisów i procedur, co koresponduje z poparciem dla zmniejszenia różnych obszarów nadzoru. Jednocześnie respondenci jako grupa prezentują zazwyczaj akceptujące (około 50%) stanowisko w pozostałych podniesionych kwestiach, to jest podstawy programowej, systemu egzaminów oraz problemu obowiązkowej siatki godzin. Taka interpretacja znajduje odzwierciedlenie również w innych odpowiedziach i wypowiedziach w trakcie fokusów.

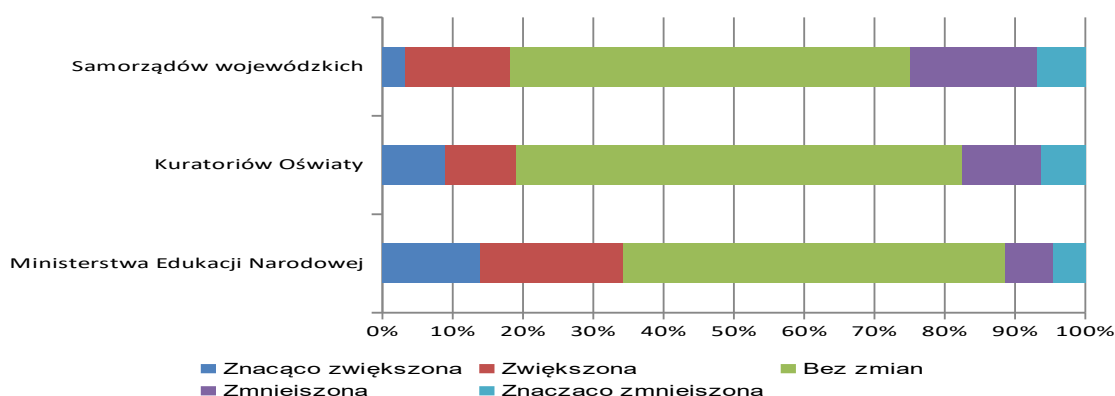

Rysunek 10 Wybrane kwestie systemowe

Należy zauważyć, że model obowiązkowej siatki godzin i podstaw programowych jest różnie realizowany w różnych krajach świata. Istnieją systemy szkolne, w tym również w Europie, w których nie ma obowiązkowej siatki godzin czy podstawy programowej, a istnieje jedynie program obowiązkowych egzaminów.

Kompetencje organów w opiniach rodziców

W związku z pojawiającymi się w fokusach kontrowersjami w kwestii uprawnień poszczególnych organów szkolnych, spytano respondentów, jak ich zdaniem powinny być kształtowane kompetencje różnych poziomów nadzoru. Kwestie odniesiono do nadzoru centralnego i wojewódzkiego, pytając o zwiększenie lub zmniejszenie kompetencji ministra edukacji narodowej, kuratorów oświaty i samorządów terytorialnych.

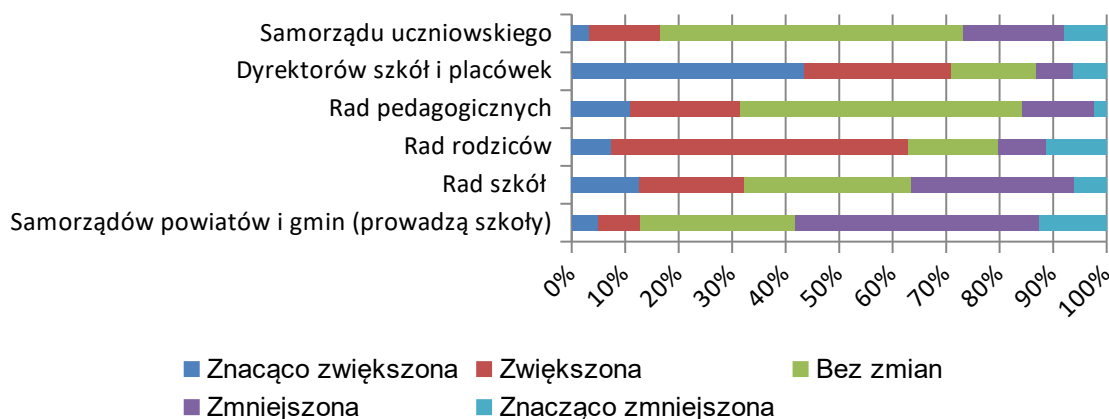

Rysunek 11 kompetencje organów centralnych i wojewódzkich

Respondenci – rodzice – opowiedzieli się za pozostawieniem obecnego stanu. W perspektywie funkcjonowania poszczególnych placówek problemem jest zwiększenie lub zmniejszenie kompetencji:

- Samorządów powiatów i gmin (organów prowadzących szkoły i placówki)
- Rad szkół
- Rad rodziców
- Rad pedagogicznych
- Dyrektorów szkół i placówek
- Samorządu uczniowskiego

Odpowiedzi badanych rodziców prezentowały się następująco.

Poza postulowaniem zwiększenia roli rad rodziców, istotnym elementem jest wymaganie zwiększenia kompetencji dyrektorów szkół i placówek. Jednocześnie rodzice zdecydowanie wnioskują o ograniczenie roli samorządów (organów prowadzących szkoły i placówki) w zakresie wpływu na kierowanie szkołą.

Warto w tym miejscu zauważyć, że pozostałe organy związane z bezpośrednim kierowaniem szkołą uzyskały rozkład wskazań świadczący o braku potrzeby zmieniania kompetencji w tym zakresie.

Wnioski i rekomendacje

Przeprowadzone badania zarówno podstawowe, jak i uzupełniające, umożliwiają sformułowanie wniosków i rekomendacji. W pierwszej kolejności pozwalają one odpowiedzieć na postawione pytania badawcze.

W kwestii, jaka jest świadomość rodziców uczniów w zakresie ich praw i obowiązków na terenie szkoły można stwierdzić, zwłaszcza kierując się dyskusją fokusową i ankietami, że rodzice w znaczącej liczbie znają swoje obowiązki i prawa. Podchodzą do nich w sposób poważny i odpowiedzialny. Jednocześnie rośnie zrozumienie dla faktu, iż kwestie specjalistyczne należy zostawić specjalistom, a kwestie ogólne są wspólną sprawą wszystkich uczestników szkolnej społeczności. **Wiedzy tej towarzyszy również świadomość rodziców w zakresie praw i obowiązków rady rodziców.** Wydaje się, że jest ona jednak mniejsza, niż ta dotycząca praw rodziców, co prawdopodobnie wynika z braku poczucia wpływu tego organu na funkcjonowanie szkoły oraz nieświadomienia sobie, że rada rodziców powinna być emanacją wspólnoty rodziców.

Ocena obecnego stanu oświaty i reformy oświaty nie jest w grupie rodziców jednorodna. Wielu pozytywnie ocenia szkoły, do których uczęszczają ich dzieci, a znaczna część podkreśla, że w szkołach tych panuje spokój i zgodna współpraca szkolnej społeczności oraz jest efektywnie prowadzony proces dydaktyczny i proces wychowawczy. Większość badanych jest zadowolona ze szkoły, do której uczęszcza ich dziecko (dzieci).

Ogólnie rodzice dobrze oceniają reformę oświaty i jej wprowadzenie. Na ten pozytywny obraz wpływa spełnienie obietnicy wyborczej, czyli likwidacja gimnazjów i związany z tym nowy podział na szkołę podstawową i szkoły ponadpodstawowe oraz działania szkolnych społeczności związane z wprowadzaniem reformy.

Negatywnie na ocenę reformy wpływa ocena działań i przygotowań na poziomie powiatu/gminy oraz niewątpliwie związana z tym zmiana w sieci szkół, która w świetle wypowiedzi fokusowych często nie była konsultowana ze środowiskiem społecznym i samymi dyrektorami szkół lub ich przedstawicielami.

W opiniach rodziców, korygując wprowadzane zmiany w systemie oświaty, należy:

- facylitować i wspierać działania eksperymentalne i innowacyjne w oświacie,
- znacząco uprościć przepisy i procedury,
- zagwarantować szkołom większą samodzielność i samorządność przez zwiększenie uprawnień jej organów, przede wszystkim dyrektora i rady rodziców.

Rodzice są zdania, że nie należy dokonywać istotnych zmian w zakresie kompetencji organów zewnętrznych i nadzoru pedagogicznego. Natomiast w obszarze szkoły widzą potrzebę znaczącego zmniejszenia kompetencji organów prowadzących (samorządów terytorialnych) oraz znaczącego zwiększenia kompetencji dyrektorów, przy zachowaniu kompetencji pozostałych organów i niewielkim zwiększeniu kompetencji rad rodziców.

Badani rodzice w większości chcieliby mieć istotny wpływ na programy wychowawcze realizowane w szkołach, do których uczęszczają ich dzieci. Takie oczekiwania potwierdzają, niejednokrotnie formułowane opinie, że zapisy ustawowe jednoznacznie wskazujące na decydującą rolę rady rodziców w tworzeniu programu wychowawczego – profilaktycznego szkoły, w praktyce często nie są przestrzegane. Należy jednocześnie podkreślić, że rodzice wyraźnie chcą, by szkoła

podejmowała zadania wychowawcze w obszarze wychowania obywatelskiego i patriotycznego oraz pragną w realizacji tych zadań uczestniczyć.

Przeprowadzane badania pozwalają na postawienie rekomendacji związanych z funkcjonowaniem i zmianami w systemie oświaty.

- **Powinno się uprościć procedury przepisy i procedury oświatowe.** Konieczne jest drastyczne zmniejszenie ilości przepisów regulujących funkcjonowanie szkół i placówek, przekazując je organom szkoły (w szczególności dyrektorowi szkoły, radzie rodziców i radzie szkoły). Należy wprowadzić zasadę obowiązującą w pierwszych latach demokracji, że kwestie nieuregulowane rozstrzyga dyrektor szkoły. Powinno się między innymi rozważyć kwestię obowiązkowości siatki godzin dydaktycznych (np. można wprowadzić jedynie obowiązkową liczbę godzin dydaktycznych) oraz podstawy programowej (pozostawiając program egzaminów).
- **Ważnym czynnikiem byłoby zwiększenie udziału rodziców w funkcjonowaniu szkoły, zwłaszcza w zakresie jej działalności wychowawczej.** Należy tu zwrócić uwagę, że na równi z zakresem wpływu rodziców na kwestie wychowawcze (w mniejszym stopniu dydaktyczne), istotna jest powszechność tego udziału. Kluczową kwestią jest, by jak największa grupa rodziców uczestniczyła w faktycznym życiu szkoły, a nie jedynie niewielka grupa aktywistów, która akurat ma na to czas lub odczuwa taką potrzebę. Konieczne jest działanie nie tylko w zakresie normatywnym, ale również prowadzenie działań w zakresie edukacyjnym, najlepiej z udziałem lub za pośrednictwem organizacji pozarządowych działających na tym polu.
- **Należy wprowadzić narzędzia i mechanizmy stymulujące działalność szkół, a zwłaszcza placówek edukacji pozaszkolnej w obszarze edukacji oraz wychowania patriotycznego i obywatelskiego.** Administracja powinna w tym zakresie współpracować z placówkami oraz organizacjami społecznymi, które prezentują wysoki poziom twórczości w tych obszarach. Należy to jednak realizować z rozwagą, dbając o dobry poziom merytoryczny, artystyczny oraz wychowawczy inicjowanych działań i przedsięwzięć.
- **Trzeba stymulować twórczość pedagogiczną i działania eksperymentalne w środowisku oświatowym.** Powinno się rozwijać możliwości działań w tym obszarze szkół i placówek, poprzez m. in. zwiększanie nakładów finansowych w tym zakresie, a także rozważyć poszerzenie zakresu zadań oraz uprawnień Instytutu Badań Edukacyjnych i Ośrodka Rozwoju Edukacji tak, by były one facylitatorem rozwoju oświaty.

W podsumowaniu prezentowanego raportu warto przytoczyć myśl Wojciecha Starzyńskiego:

Oświata, szkoły, system edukacji to bardzo skomplikowany, wrażliwy obszar życia publicznego, trudny do jednoznacznych ocen. Nie należy się więc śpieszyć ze stawianiem radykalnych wniosków i podejmowaniem nieprzemyślanych działań (co nie znaczy, że należy ich unikać)."

Rozpoczęta reforma systemu oświaty jest wyraźnie pozytywnie oceniana przez rodziców, niemniej wymaga dalszego uzupełniania i doskonalenia, wciąż potrzebne jest pozyskiwanie dla niej akceptacji, zaangażowania i świadomego działania na jej rzecz wszystkich członków szkolnych społeczności, a w szczególności rodziców i pedagogów.